

ნინო თევდორაძე

NINO TEVDORADZE

ენათმეცნიერების შესავალი

INTRODUCTION TO LINGUISTICS

ნინო თევდორაძე

NINO TEVDORADZE

ენათმეცნიერების შესავალი

INTRODUCTION TO LINGUISTICS

თბილისი 2016
Tbilisi 2016

სარჩევი

ლექცია 1	7-18
ლინგვისტიკა როგორც ჰუმანიტარული მეცნიერება თანამედროვე ენათმეცნიერების პრობლემატიკა და მისი ძირითადი ცნებები ენის სემიოტიკური პარადიგმა	
ლექცია 2	19-26
ენობრივი ნიშანი: მისი ფუნქცია და სტრუქტურა თანამედროვე ლინგვისტიკის სისტემური, კომუნიკაციური და ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმები	
ლექცია 3	27-34
ენობრივი სისტემის დონეებრივი სტრუქტურა: დონეები და მისი ერთეულები პარადიგმატული და სინტაგმატური მიმართებები ენობრივ სისტემაში	
ლექცია 4	35-45
ენობრივი დონეები და მათი შესაბამისი ლინგვისტური დარგები ლინგვისტური იმანენტიზმი და მისი ორი ეტაპი	
ლექცია 5	46-53
კომუნიკაციური პარადიგმა: დისკურსი და ტექსტი როგორც ამ პარადიგმის ძირითადი ცნებები დისკურსის სტრუქტურა ინტერსუბიექტურობა როგორც დისკურსის ძირითადი პრინციპი	

ლექცია 6.....

ტექსტი როგორც ლინგვისტური ცნება და ტექსტის
ლინგვისტური თეორია

ტექსტის ფუნქციური და სტრუქტურული ასპექტები

ლექცია 7.....

ენობრივი სისტემის ფონოლოგიური დონე: ფონემა
როგორც ფონოლოგიური დონის ძირითადი ერთეული

ლექცია 8.....

ფონოლოგია და ფონეტიკა

ზგერათა დახასიათება მათი ფუნქციის და
ფლერადობის მიხედვით

ფონოლოგიური ოპოზიციის ტიპები

ფონოლოგიური სისტემები: თანხმოვანთა და
ხმოვანთა სისტემები

ლექცია 9.....

ენობრივი სისტემის მორფოლოგიური დონე: მორფემა
როგორც მორფოლოგიური დონის ძირითადი ერთეული

ლექცია 10.....

ენობრივი სისტემის მორფოლოგიური დონე და მისი
შიდა დონეებრივი სტრუქტურა

მორფემა და სიტყვა როგორც ამ დონის ენობრივი ერთეული

ლექცია 11.....

ენობრივი სისტემის ლექსიკური დონე:

სიტყვა (ლექსემა) როგორც ლექსიკური დონის ძირითადი
ერთეული

62
71
6
6
3

სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურა
სიტყვის მნიშვნელობის კომპონენტური ანალიზი
სიტყვის სიგნიფიკაციური, დენოტაციური და კონოტაციური
მნიშვნელობა
ლექსიკური ნომინაცია
ველის ცნება და ლექსიკურ-სემანტიკური ველი

ლექცია 12..... 119-124

სიტყვათა სემანტიკური მიმართებები:
სინონიმია, ანტონიმია, პოლისემია

ლექცია 13..... 125-130

ენობრივი სისტემის სინტაქსური დონე: წინადადება
როგორც სინტაქსური დონის ძირითადი ერთეული

ლექსია I

ლინგვისტიკა როგორც კუზანთარული მეცნიერება თანამედროვე ენათმეცნიერების პრობლემატიკა და მისი ძირითადი ცნებები ენის სემიოტიკური პარადიგმა

სანამ ენათმეცნიერების, როგორც ერთ-ერთი სამეცნიერო დისციპლინის, შესწავლას შევუდგებით, დავაზუსტოთ, რა არის ზოგადად მეცნიერება.

ნებისმიერი მეცნიერული დისციპლინა სინამდვილის რომელიმე ასპექტის (მხარის) აღქმისა და კვლევის პროცესში გამოიყოფა. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია მივუთითოთ, რა იგულისხმება „სინამდვილეში“ სინამდვილედ შეიძლება მივიჩნიოთ ყოველივე, რაც არის ჩვენში და ჩვენს გარშემო. მიუხედავად იმისა, რომ სინამდვილედ მრავალ ასპექტს მოიცავს, საბოლოო ჯამში ყველაფერი ორი ძირითადი სფეროს ირგვლივ ჯგუფდება, ესაა – ადამიანი და ბუნება (სამყარო), ანუ სინამდვილედ წარმოდგენილია დიქტომიურად (ბერძნ. *dichotomia* – *dicha* „ორ ნაწილად“ *tome* „გაბლერა“). თანამედროვე აზროვნებაში ტერმინი „დიქტომია“ გამოიყენება მაშინ, როცა სინამდვილედ, ან მისი რომელიმე მხარედ, ორი ნაწილისაგან შემდგარად აღიქმება (მაგ. ქალი და მამაკაცი, დღე და ღამე და ა.შ.).

სინამდვილის ორივე სფერო – ადამიანი და ბუნება (სამყარო) თავის თავში მრავალ ასპექტს მოიცავს, რომელთა აღქმისა და კვლევის პროცესში გამოიყოფა სხვადასხვა მეცნიერული დისციპლინები. ამ მეცნიერულ დისციპლინათა ერთობლიობაც იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად: საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებ-

ბი და ჰუმანიტარული მეცნიერებები. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები შეისწავლიან ცოცხალ ან არაცოცხალ ბუნებას. როგორცაა, მაგალითად, ქიმია, ფიზიკა, ბიოლოგია და ა.შ. ჰუმანიტარული მეცნიერებები სწავლობენ ადამიანური სინამდვილე ამა თუ იმ ასპექტს. მაგალითად, ფსიქოლოგია შეისწავლის ადამიანის ფსიქიკას; ისტორია – ადამიანის არსებობას ისტორიულ დროში, ლიტერატურისმცოდნეობა – ადამიანის შემოქმედებით ისეთ სახეობას, როგორცაა შხატვრული ლიტერატურა და ა.

მაშასადამე, როგორც საბუნებისმეტყველო, ისე ჰუმანიტარული მეცნიერებები, ალქმისა და კვლევის პროცესში სწავლობენ სინამდვილის რომელიღაც ასპექტს (ქიმია სწავლობს მთიერებათა ქიმიურ შემადგენლობას, ფსიქოლოგია იკვლევს ფსიქიკას და ა.შ.). გამონაკლისს წარმოადგენენ ისეთი მეცნიერებები, როგორცაა ლეთისმეტყველება და ფილოსოფია. რადგან ისინი იკვლევენ არა სინამდვილის რომელიმე ასპექტს არამედ სინამდვილეს მის მთლიანობაში. ფილოსოფია სინამდვილეს მის მთლიანობაში აღიქვამს და იკვლევს იმაზე დაუწინაოებით, რასაც ადამიანის გონება ჰქვია იმდენად, რამდენად ეს გონება შეიძლება დამოუკიდებლად მოქმედებდეს. ღმრთულმეტყველება კი იგივე სინამდვილეს აღიქვამს და იკვლევს მოცხადებაზე დაყრდნობით.

როდესაც ვამბობთ, რომ არსებობს სინამდვილის ორი სახეობა – ადამიანი და ბუნება, ამგვარი გაყოფა და დაცალკელება არ ნიშნავს, რომ ადამიანი და ბუნება ცალ-ცალკეა. ბუნებას ვის თავეში მოიცავს ცოცხალ და არაცოცხალ ბუნებას – ცოცხალი ბუნება მოიცავს არაცოცხალ ბუნებას – ადამიანი კი თავის თავეში ატარებს ბუნებას. რელიგიური (მაგალითად, ქრისტიანული სწავლებების მიხედვით), არსებობს სინამდვილის ერთი დონე, რომელიც ადამიანს აღემატება. ამგვარი ურთიერება

მართებები ცხადი ხდება სინამდვილის ვერტიკალური ხედვისას და იგი უპირისპირდება იმგვარ ხედვას, როდესაც ბუნებისა და ადამიანის უშუალო დაკავშირება გულისხმობს პორიზონტალურ განლაგებას.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ მთელი სინამდვილე და სინამდვილის ნებისმიერი მონაკვეთი შეიძლება აღქმული (დანახული) იქნას ორნაირად – პორიზონტალურად და ვერტიკალურად. პორიზონტალური ხედვის ორი სფერო – ადამიანი და ბუნება – შეიძლება დავინახოთ ვერტიკალის ფარგლებშიც – იერარქიულ-დონეებრივად. „იერარქია“ (ბერძნ. *hierarkhes*) ორი ნაწილისაგან შედგება – *hier* ნიშნავს „საკრალურს“ („არაამქვეყნიურს“), ხოლო *arkhes* ნიშნავს „მმართველობას“. ამ სიტყვამ დაკარგა ეს მნიშვნელობა და დღეს „იერარქია“ ნიშნავს ისეთ სისტემას, სადაც მასში შემავალი ყოველი მომდევნო ელემენტი თავის თავში მოიცავს წინა ელემენტის თვისებებს და ამავე დროს, აღემატება მას (მაგალითად, გავიხსენოთ სახელმწიფო სტრუქტურის იერარქია, ზეციური იერარქია და ა.შ.).

სწორედ ასეთივე იერარქია აქვს ენას – ყოველი დონე მის იერარქიაში წარმოდგენილია ერთეულით, რომელიც მოიცავს წინა ერთეულის თვისებას და ამავე დროს, აღემატება მას. ამ საკითხს, ცხადია, შესაბამის დროს დავუბრუნდებით ჩვენი სალექციო კურსის ფარგლებში.

მეცნიერული დისციპლინების ერთობლიობაში გამოყოფილი ორი ჯგუფიდან, ენათმეცნიერება შეიძლება მივაკუთვნოთ ჰუმანიტარულ მეცნიერებებს – იგი არის ადამიანური სინამდვილის ისეთი ასპექტის შემსწავლელი ჰუმანიტარული მეცნიერება, როგორცაა ენა.

ენა ძველი წელთაღრიცხვიდან მოყოლებული მუდამ იყო ფილოსოფოსებისა და ღმრთისმეტყველების განსაკუთრებუ-